

რეგიონის აგრარული სექტორის ეფექტიანი ფუნქციონირების საკითხები

ლელა ჯახაია

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

რეზიუმე

სტატიაში განიხილება წარმოების ეფექტიანობის სახეობები აგრარულ სექტორში, სხვადასხვა ფაქტორების როლი, ეფექტიანობის კრიტერიუმები და მათი როლი ამ სექტორის თავისებურებების გათვალისწინებით საბაზრო ეკონომიკის პირობებში. შემოთავაზებულია მეთოდოლოგიური მიდგომა, რომლის გამოყენებაც დაგვეხმარება წარმოების ეკონომიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესებაში.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ეფექტიანობა, მოგება, შეფასება და ეფექტიანობის კრიტერიუმები, ხარჯები.

ძირითადი ტექსტი

სამეცნიერო კვლევის მიმართულება დაკავშირებულია ეფექტიანობის ანალიზის მეთოდოლოგიის დამუშავებასთან და კერძოდ, აგრარულ სფეროსთან, რომელსაც კორექტირება სჭირდება. წარმოების ეფექტიანობა ნიშნავს წარმოების პროცესის შედეგიანობას. ურთიერთობა მიღწეულ შედეგსა და ცოცხალ და შესრულებულ სამუშაოს დანახარჯებს შორის ასახავს თავის მხრივ წარმოების რესურსების და მათი ეფექტური გამოყენების სრულყოფილების ხარისხს. პრობლემის წარმატებით გადაჭრა, რომელიც ყოველი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს (კომპანიის) წინაშე დგას, შესაძლებელია წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის საფუძველზე.

სოფლის მეურნეობის გადასვლა საბაზრო ეკონომიკაზე ბევრად ცვლის ტრადიციულ მიდგომას ცალკეული სფეროს წარმოების ეფექტიანი საქმიანობის შეფასებისადმი. საწარმოო პოტენციალის კაპიტალის ზრდა არ არის საკმარისი წარმოე-

ბის ეფექტიანობის ამაღლებისათვის იმ შემთხვევაში, თუ არ არის სრულყოფილად შემუშავებული ეკონომიკური მექანიზმი და უარყოფილია ეკონომიკური კანონები. სოფლის მეურნეობის ეფექტიანობის ამაღლება ნაკარნახევია, როგორც მუდმივად მზარდი საბაზრო მოთხოვნა სურსათზე და ნედლეულზე. გაძლიერებული მოთხოვნაა პროდუქციის ხარისხზე რესურსების შეზღუდვის საშუალებით, წარმოების ფაქტორების ღირებულების შეცვლით და ა.შ. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შეფასებისას უნდა გამოვიდეთ ეფექტიანობის კრიტერიუმებიდან. სოფლის მეურნეობის ეფექტიანობის კვლევისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ის ფაქტი, რომ ის წარმოადგენს რთულ, მრავალმხრივ ღია სისტემას, სადაც არის ფუნქციონალური და ორგანიზაციული ქვესისტემები, რომელსაც ეფექტიანობის სხვადასხვა სახეობები შეესაბამება, როგორიცაა: ტექნოლოგიური, ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური. ტექნოლოგიური ეფექტიანობის დონე ასახავს ასიმილაციის ხარისხს სოფლის მეურნეობასა და მეცხოველეობაში. ის განისაზღვრება ფაქტიური მონაცემების მაჩვენებლების შედარებით. რისთვისაც გამოიყენება პროდუქციის წარმოების დონე. აგრარული ეკონომიკის ტექნოლოგიური ეფექტიანობის კრიტერიუმებში ადგილი აქვს აგრო-ინდუსტრიული ეკონომიკის განვითარების ხარისხს.

ეკონომიკური ეფექტიანობა იზომება აბსოლუტური და მონათესავე მაჩვენებლების სისტემებით, რომლებსაც წარმოების ეფექტიანობა და რეალიზაციის უნარი ახასიათებთ. ეკონომიკური ეფექტიანობის კრიტერიუმებია თვითდაფინანსების შესაძლებლობა გაფართოებული წარმოების უზრუნველყოფისათვის.

ეკოლოგიური ეფექტიანობა ხასიათდება ბუნებრივი და მატერიალური რესურსების გამოყენების დონით, ეკოლოგიურობით, წარმოებული პროდუქციის ბუნებრიობით და მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებით. ეკოლოგიური ეფექტიანობის კრიტერიუმებს წარმოადგენს გარემოს გაუარესების თავიდან აცილება, წარმოების ეკოლოგიურობის ამაღლება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში არსებობს მომხმარებლის პრიორიტეტი მწარმოებლის მიმართ, წარმოების სტრუქტურის გამოყენება მომხმარებლის სტრუქტურასთან ერთად ხდება ურთიერთ მოთხოვნის და შეთავაზების გზით. ის შესრულებადია იმ შემთხვევაში, თუ შექმნილია ოპტიმალური ეკონომიკური პირობები, სადაც ეკონომიკური კანონები ვლინდება ბუნებრივ ფორმაში, ანუ ისეთ ფორმებში, როცა საქმე ეხება ეკონომიკურ პარტნიორებს, აგრეთვე წარმოების სტრუქტურას და მოთხოვნა განისაზღვრება მხოლოდ ეკონომიკური ეფექტიანობით და ეკონომიკური სუბიექტების შემოსავლებით(მოგებით).

ეკონომიკური ურთიერთობის ცვლილებები და წარმოების პირობები ბაზარზე გადასვლასთან დაკავშირებით ითხოვს აგროწარმოების, ეფექტიანობის განსაზღვრების მეთოდის დაზუსტებას და მისი მდგომარეობის შეფასებას კონკრეტულ რეგიონში და საწარმოში. ეფექტიანობის მაჩვენებლებმა უნდა ასახოს რეპროდუქცია, ამასთანავე კაპიტალბრუნვა და ჯგუფების შედგენა, რომლებიც ხასიათდება რესურსების ხელმისაწვდომობით და მათი გამოყენებით წარმოების პროცესში მიღებული პროდუქციით, მისი გადაცვლით და მოხმარებით. ეფექტიანობის ძირითად მაჩვენებლად წარმოდგენილია მოგების ნორმა, რომელიც ხასიათდება მიღებული ეფექტის სიდიდით, რომლის მონათესავე მაჩვენებელს რენტაბელობის დონე წარმოადგენს. ისეთი მაჩვენებლები, როგორიცაა მოსავლიანობა, ფასი, მოგების მოცულობა, ბიოენერგიული შეფასება და სხვა აუცილებელია იმისათვის, რომ გაკეთდეს ეფექტიანობის დონის ანალიზი.

ინფლაციის პირობებში, ფასების სხვაობა და გადასახადების გადაუხდელობის სისტემატური მაჩვენებლები ამახინჯებენ სოფლის მეურნეობის ფაქტიურ ეფექტიანობას. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ეფექტიანობის დონეზე დიდ გავლენას ახდენს ფასების სისტემა. შედარებითი ეკონომიკური შეფასება იმ ვარიანტებისა, რომლებიც სასოფლო-სამეურნეო კულტურების განაშენიანებისას წარმოადგენს ერთ-ერთ სამეცნიერო ხერხს ეფექტიანი ტექნოლოგიის გამოსავლენად. ეს

უზრუნველყოფს შრომის პროდუქტიულობას. ეკონომიკური შეფასების მეთოდის თანახმად, ინტენსიური ტექნოლოგიით სოფლის მეურნეობის წარმოების ეფექტიანობა, მიწის გამოყენების დონის შრომისა და მატერიალური საშუალებების ძირითად მაჩვენებლად შეიძლება ჩაითვალოს. ასევე ძირითადი მაჩვენებლებია მოსავლიანობა, შრომის პირდაპირი დანახარჯები და მატერიალურ-ტექნიკური საშუალებები, დამატებითი ხარჯები და მათი შესყიდვები, სუფთა მოგება, წარმოების რენტაბელობა და წლიური ეკონომიკური ეფექტი.

ინტენსიური ტექნოლოგიების ეკონომიკური მაჩვენებლების სისტემაში სასოფლო-სამეურნეო კულტურების გაშენებისას აუცილებელია დამატებითი მაჩვენებლები, რომლებიც ხასიათდება ეკოლოგიური ბალანსირებით ინტენსიური ტექნოლოგიების და მათი გამოყენების პროცესში. ეს მაჩვენებლები შეიძლება გამოვიყენოთ ყოველმხრივი ანალიზისას, იმ მიზნით რომ გამოიძებნოს გზები ეკონომიკური ეფექტიანობის ასამაღლებლად.

ეფექტიანობის მოცულობა ეს არის:

1. მაქსიმალური ზრდა წარმოების მოთხოვნადი რესურსების გამოყენებისას. ასეთი მიდგომა თავდაპირველად იძლევა შესაძლებლობას რეალურად მიღწეული შედეგი შევადაროთ შესაძლო შედეგს, ამგვარად გავაკეთებთ საწარმოო ეკონომიკური საქმიანობის შეფასებას.

2. ის იძლევა საშუალებას გამოვავლინოთ დაშვებული შესაძლებლობების ზომები, ყოველმხრივ შევისწავლოთ ბოლო მიზეზები და ამ საფუძველზე დამუშავდეს მეთოდები წარმოების რესურსების უფრო სრულ გამოყენებაზე.

3. ასეთი მიდგომის რეალიზაცია შექმნის პირობებს წარმოების ზომების, სპეციალიზაციისა და ადგილმდებარეობის მიუხედავად ობიექტური, დამოუკიდებელი შედარებითი შეფასებისთვის. ობიექტური აუცილებლობა წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებისათვის განპირობებულია, როგორც მუდმივად მოქმედი ფაქტორების კომპლექსით, ასევე საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების ეტაპის რიგი თა-

ვისებურებებით. ეს ფაქტორები მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან და უზრუნველყოფს ეკონომიკურ შედეგებს კომპლექსური და ბალანსირებული მოქმედებით თითოეულ ეტაპზე გამორჩეული პრიორიტეტებით, საშუალებით. კრიზისულ სიტუაციაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას წარმოადგენს რესურსების დამცავი ფაქტორის უფრო სრულყოფილი გამოყენება. მათი დაყოფა შეიძლება სამ ჯგუფად: 1. შეთავაზების ფაქტორი; 2. მიწოდებისა და გაცვლის ფაქტორი; 3. საწარმოს ეკონომიკური ურთიერთქმედების ფაქტორი სახელმწიფოსთან მიმართებაში.

პირველ ჯგუფში შედის მიწის, შრომის, ტექნიკურ-ტექნოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები. ისინი განსაზღვრავენ სოფლის მეურნეობის ფიზიკურ მოცულობას და ტექნიკურ-ეკონომიკურ მოცულობას, საწარმოს ტექნოლოგიის ჩათვლით.

სოციალური ფაქტორები წარმოების შედეგებზე აქტიური ზეგავლენის უზარმაზარ შესაძლებლობებს ფლობს. ადამიანის ცხოვრების პირობების გარდაქმნა, მთლიანი სოციალური სფეროს განვითარება ქმნის მთლიან წარმატებულ ფსიქოლოგიურ სიტუაციას.

ფაქტორების მეორე ჯგუფი (მიწოდება და გაცვლა) განსაზღვრავს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რეალიზაციის შესაძლებლობებს და პირობებს. ამასთან აუცილებელია მხედველობაში მივიღოთ: ერთი მხრივ, სასოფლო-სამეურნეო საქონელ-მწარმოებლების მიერ პროდუქციის რეალიზაციაში გამოცდილი სირთულეები სათანადო სისტემის დამამზადებელი ორგანიზაციების მიერ, დაბალი შესასყიდი ფასები მზარდი იმპორტის გაფართოების ბაზარზე; მეორე მხრივ, ფასების დამანგრეველი ზეგავლენა.

ფაქტორების მესამე ჯგუფი ავლენს წარმოების ურთიერთქმედების პირობებს სახელმწიფოსთან მიმართებაში. საქმე ეხება სახელმწიფო პოლიტიკას, ფინანსურ, საგადასახადო და საკრედიტო პირობების გაუმჯობესებას, რომელიც მიმართულია აგრარული წარმოების და სოფლის სოციალური ბაზის

სტიმულირებისა და გაძლიერებისაკენ. აგრარული ეკონომიკის ეფექტიანობის მოცულობის ზრდა ითხოვს იმ ფაქტორების გამოყენებას, რომლებიც დაკავშირებულია პროდუქტიულ ძალებთან, ასევე ეკონომიკური ურთიერთობის გაუმჯობესებასთან.

მიწის, როგორც წარმოების ძირითადი საშუალების, გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობა განისაზღვრება მასზე წარმოებული ნატურალური პროდუქციის მოცულობით ან ღირებულებით. ამასთან, მიწის, როგორც წარმოების განსაკუთრებული რესურსის თავისებურებების (მიწის შეზღუდულობა, დაქვეითებული ნაყოფიერების აღდგენის დიდი პერიოდი და ა. შ.) გათვალისწინებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სამეურნეო ბრუნვაში ჩადებული მიწის რეალური ეკონომიკური ეფექტიანობის დადგენისათვის. კერძოდ, თანამედროვე პირობებში აუცილებელია ფართობის ერთეულზე არა მარტო მეტი პროდუქციის მიღება, ხარისხის ამაღლება და დანახარჯების შემცირება, არამედ მიწის მდგრადი გამოყენება, რაც უპირველეს ყოვლისა, მიწის ნაყოფიერების შენარჩუნებაში უნდა გამოიხატოს.

სასოფლო-სამეურნეო ბრუნვაში ჩართული სავარგულის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობა მრავალი ღირებულებითი და ნატურალური მაჩვენებლით განისაზღვრება. ამ უკანასკნელთაგან გამოსაყოფია სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის გამოყენების ისეთი მაჩვენებელი, როგორიცაა სახნავი მიწის ერთეულზე მარცვლეულის, კარტოფილის, ბოსტნეულის, ხორცის, რძისა და სოფლის მეურნეობის სხვა პროდუქტების გამოსავალი ნატურალურ ერთეულებში. იგივე შეიძლება გაანგარიშებულ იქნეს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის ან მარცვლეული და მარცვლეულ-პარკოსანი კულტურების ყოველ ჰექტარზე. ამასთან, რამდენადაც ნატურალური მაჩვენებლები არ ასახავს პროდუქციის წარმოების ეკონომიკურ მხარეს, მიწის სავარგულის გამოყენების დონის განსაზღვრისას უფრო ღირებულებით მაჩვენებლებს უნდა მივმართოთ.

ასეთ შემთხვევაში მიწათმოქმედების და მეცხოველეობის

ყველა დასახელების ნატურალური პროდუქცია საჭიროა გადავიყვანოთ ღირებულებით ფორმაში შესადარი- სი ფასის გამოყენებით. მიწის გამოყენების ეფექტიანობის გაანგარიშება კი უნდა მოხდეს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის ან მისი შემადგენელი ელემენტების (სახნავი, სათიბი და ა. შ.) ერთეულზე საერთო პროდუქციის, საერთო შემოსავლის და წმინდა შემოსავლის (მოგების) გამოსავლიანობის მიხედვით. ამავე მიზნით გამოიყენება მიწის რესურსებში განხორციელებული დანახარჯების გამოსყიდვის, წარმოების რენტაბელობის და სხვა მაჩვენებლები.

ამასთან არის შემთხვევები, როცა საჭირო ხდება სხვადასხვა მეურნეობაში განსხვავებული ნაყოფიერების მიწის ეკონომიკური ეფექტიანობის დადგენა და ურთიერთშედარება. ამ მიზნით იყენებენ საერთო პროდუქციის, საერთო და წმინდა შემოსავლის გამოსავლიანობის მაჩვენებლებს ერთ თანაზომად კადასტრულ ჰექტარზე გაანგარიშებით. მას ანგარიშობენ ფორმულით:

$$მე = (პს : ფკ),$$

სადაც, მე - არის მიწის გამოყენების ეფექტურობის მაჩვენებელი, პს - ფართობის ერთეულიდან მიღებული საერთო პროდუქციის ღირებულება, ფკ - თანაზომადი კადასტრული ფართობი.

თანაზომადი კადასტრული ფართობი განისაზღვრება ფორმულით:

$$ფკ = [(ფსაბ . ბ1) + (ფსათ . ბ2) + (ფსაძ . ბ3) : 100$$

სადაც, ფკ - თანაზომადი კადასტრული ფართობია, ფსაბ, ფსათ, ფსაძ - შესაბამისად სახნავის, სათიბის და საძოვრის ფართობები; ბ1, ბ2, ბ3 - შესაბამისად სახნავის, სათიბის და საძოვრის შეფასების ბალეები.

ანალოგიურად შეიძლება გაითვალისწინოს მიწის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობა საერთო შემოსავლის, წმინდა შემოსავლის და სხვა მაჩვენებლების გამოყენების შემთხვევაში.

ცნობილია, რომ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების გადიდება ფართობის ერთეულზე შესაძლებელია მხოლოდ

მიწის რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების საფუძველზე. ეს უკანასკნელი კი მხოლოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების თანმიმდევრული ინტენსიფიკაციის ხარჯზე მიიღწევა.

ფართო გაგებით, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ინტენსიფიკაცია არ ნიშნავს მხოლოდ დამატებით დაბანდებებს ფართობზე, ის მრავალ სხვა მიმართულებას მოიცავს, რომელთა შორის გამოსაყოფია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ტექნოლოგიური სრულყოფა, შრომის ორგანიზაციის დახვეწა და ა. შ. არცთუ იშვიათად ასეთ ღონისძიებებს უფრო მეტი ეფექტის მოტანა შეუძლიათ, ვიდრე დამატებით დაბანდებებს უშუალოდ წარმოებაში.

მიწის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების მიმართულებათა შორის ერთ-ერთი მთავარი ადგილი ქარისმიერი და წყლისმიერი ეროზიის სანინააღმდეგო ღონისძიებების განხორციელებას უკავია. მათ შორის გამოსაყოფია ფერდობების გატყევება, მრავალწლიანი ბალახების თესვა, მდინარეთა ნაპირსამაგრი სამუშაოების განხორციელება და სხვა.

მიწის ნაყოფიერების ამაღლებას ემსახურება აგრეთვე მჟავე ნიადაგების მოკირიანება, ტუტე ნიადაგების მოთაბაშირება და სხვა ქიმიურ-მელიორაციული ღონისძიებების ჩატარება. ამ კონტექსტში განსაკუთრებით აღსანიშნავია მიწის მორწყვისა და დაშრობის ღონისძიებათა ეკონომიკური ეფექტიანობა(დამტკიცებულია, რომ მიწის თავისდროული მორწყვით სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა მოსავლიანობა საქართველოს პირობებში საშუალოდ იზრდება 1,5-ჯერ, ხოლო დაჭაობებული ფართობებიდან ზედმეტი წყლის მოცილებით - 1,3-ჯერ).

სოფლის მეურნეობაში მიწის გამოყენების ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე მრავალი ფაქტორი მოქმედებს, რომლებიც მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან. ერთი რომელიმე ფაქტორის გამოყენებაზე აქცენტის გაკეთება ვერ გაზრდის ეფექტს, როგორი არსებითიც არ უნდა იყოს იგი. საჭიროა ყველა მათგანის აღრიცხვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა მოსავლიანობაზე მათი გავლენის ხარისხის შესწავლა და შესაბამისი ზომების

მიღება ყველა მათგანის აგროტექნიკურ ვადებში განხორციელებისთვის.

მიწის გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლებაში განსაკუთრებული როლი სახელმწიფოს განეკუთვნება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს მიწის დაცვისა და შენარჩუნების მიზნობრივი პროგრამების დამუშავება და განხორციელება.

ყველა ღონისძიება, რომელიც უზრუნველყოფს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის უფრო სრულ და ეფექტურ გამოყენებას, შეიძლება ასე დავაჯგუფოთ:

- სასოფლო-სამეურნეო ბრუნვაში ყოველი ჰექტარი სავარგულის ჩართვა. ბრუნვიდან მიწის სავარგულების ამოღების მინიმიზაცია;

- მიწის ეკონომიკური ნაყოფიერების ამაღლება მელიორაციული ღონისძიებების, თესლბრუნვების დანერგვის, მიწის ძირეული და ზედაპირული გაუმჯობესების და სხვა ღონისძიებების გატარების საფუძველზე;

- მიწის დაცვა და მისი ბუნებრივ-ეკონომიკური ნაყოფიერების შენარჩუნება მინდორსაცავი ტყის ზოლების გაშენების, ნიადაგდაცვითი ტექნოლოგიების დანერგვის, ქარისმიერი და წყლისმიერი ეროზიის წინააღმდეგ ბრძოლის ღონისძიებათა გატარებით;

- მიწის ბუნებრივ-ეკონომიკური ნაყოფიერების რაციონალური გამოყენება მაღალმოსავლიანი, გვალვისა და დავადებებისადმი მედეგი სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა ჯიშების დანერგვის, მათი მოვლა-მოყვანის აგროტექნიკური ღონისძიებების სრული კომპლექსის გატარების საფუძველზე;

- ბაზრის კონიუნქტურის გათვალისწინებით ნათეს-ნარგობათა სტრუქტურის სრულყოფა, სპეციალიზაციის გაღრმავება, მეურნეობრიობისა და შრომის ორგანიზაციის პროგრესული ფორმების დანერგვა და სხვა იმ ღონისძიებათა გატარება, რომლებიც პირდაპირ, უშუალოდ არ მოქმედებს ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლებაზე, მაგრამ ხელს უწყობს ბრუნვაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის უფრო რაციონალურ გამოყენებას და წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში გამოყენებულ ტექნიკურ-ტექნოლოგიურ რესურსებში იგულისხმება მატერიალურ-ნივთობრივი ქონება, ანუ საწარმოო და არასაწარმოო დანიშნულების შენობა-ნაგებობანი, სასოფლო-სამეურნეო მანქანა-იარაღები, სატრანსპორტო საშუალებები, პროდუქტიული და მუშა პირუტყვი, მრავალწლიანი ნარგავები, თესლი და სარგავი საშუალება, რომლებიც მიწის რესურსებთან ერთად ქმნიან სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის მნიშვნელოვან ბირთვს.

წარმოშობის მიხედვით, მატერიალური რესურსები იყოფა ბუნებრივ და ეკონომიკურ რესურსებად.

ბუნებრივი რესურსები - ესაა ბუნებრივი პირობები და გარემო, ანუ მიწა, წყალი, ტყე, ფლორა, ფაუნა, კლიმატი, მზის ენერგია და სხვა ამოწურვადი თუ არაამოწურვადი ბუნებრივი რესურსები.

ეკონომიკური რესურსები - ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის ძირითადი ელემენტია, ქვეყნის ეკონომიკური ძლიერების დონის გამომხატველია და ის დამოკიდებულია მთელი ეროვნული მეურნეობის განვითარების ტემპებსა და მასშტაბებზე.

ზოგადად, წარმოების რესურსები იყოფა მატერიალურ, შრომით და ფინანსურ რესურსებად. მატერიალური რესურსები შრომის საშუალებების და შრომის საგნების ერთობლიობაა, რომელიც მოიცავს წარმოების ყველა ნივთობრივ ელემენტს (ბუნებრივი მასალები, ნედლეული, შრომის იარაღები).

ფინანსური რესურსების დანიშნულებაა წარმოების გაფართოებული კვლავწარმოების უზრუნველყოფა თანამედროვე ტექნიკის და ტექნოლოგიების დანერგვის საფუძველზე. მათი ფორმირების ძირითად წყაროს წარმოადგენს საწარმოს წმინდა შემოსავალი (მოგება), ამორტიზაციის ფონდი, ბანკის კრედიტები და სხვა(შემოწირულობები, გრანტები).

ნატურალური შემადგენლობის მიხედვით მატერიალური რესურსები მოიცავს ნედლეულს, ძირითად და დამხმარე მასალებს, სხვადასხვა ნახევარფაბრიკატებს, ენერგიის წყაროებს და ა. შ.

დღეს აუცილებელია მაქსიმალურად გამოვიყენოთ სასოფლო-სამეურნეო რესურსების, როგორც სასურსათო, ასევე კომერციული შესაძლებლობები და პოტენციური რეგიონში. პრაქტიკა აჩვენებს, რომ დღეს მეტად წარმატებულად ვითარდება დივერსიფიცირებული წარმოება, რომელსაც გააჩნია საკუთარი გადამამუშავება და გარანტირებული მარკეტინგი. აგრარული სფეროს განვითარების ინტერესები მკაცრად ითხოვს დამუშავებას, რელიზაციას და მისი ეფექტიანობის ამაღლებას მეცნიერებაზე დაყრდნობით. ასეთმა კონცეფციამ მაქსიმალურად უნდა გამოიყენოს მეცნიერების მიღწევები და მონინავე პრაქტიკა, უნდა დაფუძნდეს სახელმწიფოს რეგულირება, მოხდეს საგადასახადო, საკრედიტო და საფინანსო პოლიტიკის ოპტიმიზაცია, გაუმჯობესდეს მიწის და შიდა ეკონომიკური ურთიერთობები, მოხდეს წარმოების სტრუქტურული გარდაქმნა ბაზრის კონიუნქტურის გათვალისწინებით, ბუნების და ეკონომიკური პირობების, წარმოების ეკოლოგიზაცია სამეცნიერო ტექნიკური პროგრესის მიღწევების გამოყენების ბაზაზე კოოპერაციის და აგრომრეწველობის ინტეგრაციის განვითარება. აუცილებელია ყველა სფეროს განვითარება, ზომების მიღება სამომხმარებლო ბაზარზე იმპორტული ექსპანსიისაგან სამამულო საქონლის დაცვისათვის.

ეფექტიანობის კრიტერიუმის ცალკეული რესურსების გამოყენება-წარმოების ზოგად განსაზღვრებას წარმოადგენს წარმოების მაქსიმიზაციის შედეგები. ასეთი განსაზღვრება შეესაბამება ეკონომისტების შეხედულებებს, რომლებიც ამა თუ იმ რედაქციით აყალიბებდნენ დასახელებულ კრიტერიუმებს, თუმცა სოფლის მეურნეობის წარმოების ეფექტიანობის შესაფასებლად ეს კრიტერიუმები არ გამოდგება. ის არ იძლევა საშუალებას პრაქტიკულად განვსაზღვროთ წარმოების რესურსების გამოყენების ხარისხი, რომელსაც გააჩნია წარმოების რესურსები.

ჩვენი მიდგომა სფეროს ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლების პრობლემასთან, საშუალებას გვაძლევს დავაზუსტოთ სოფლის მეურნეობის წარმოების ეფექტიანობის კრიტერიუმე-

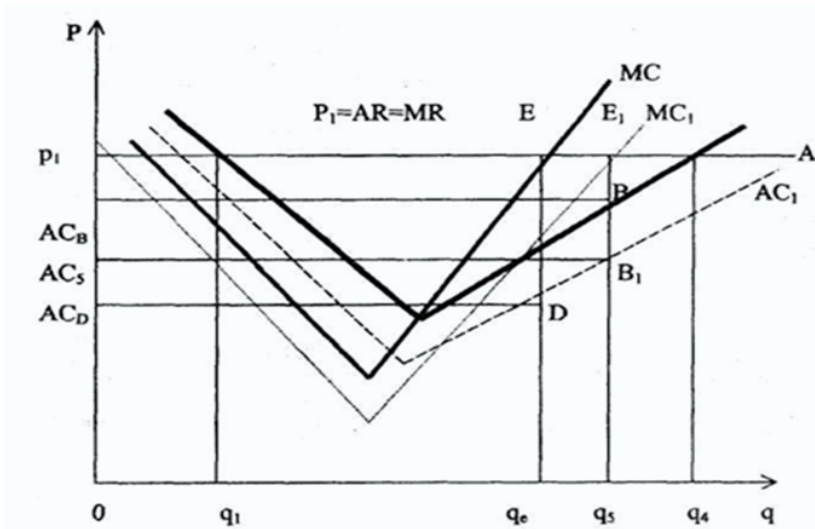
ბი და გავაკეთოთ მისი ფორმულირება შემდეგი სახით: მოგების მაქსიმიზაცია მიწის ერთეულით მინიმალურ ხარჯებთან გაანგარიშებით. პირველი ნაწილის ლოგიკა იმაში მდგომარეობს, რომ თითოეული წარმოება მიიღტვის მიიღოს მაქსიმალური მოგება. კონკურენტული ეკონომიკის პირობებში მოგების მაქსიმიზაციას ყველა მწარმოებლის მიერ ნაციონალური მასშტაბით მივყავართ საერთო პროდუქციის ღირებულების მაქსიმიზაციამდე, რომელიც შეიძლება მიღებული იქნას არსებული რესურსებით. ანუ მიგვიყვანს მთელი ეკონომიკის ეფექტიანობის მოცულობათან (ზუსტად ეს წარმოადგენს ოპტიმალურს), რომლის მიმართ სხვაობა მიღებულ მოგებასა და ხარჯებს შორის არ იქნებოდა დიდი. წარმოების ოპტიმიზაციის ამოცანის გადასაჭრელად მაქსიმიზაციის მიზნით უფრო მოხერხებულია ვიხელმძღვანელოთ საშუალო და ლიმიტირებული მნიშვნელობით. მოგების მაქსიმიზაცია მიღწეული იქნება შემდეგი წესების დაცვით:

$$MR=MC$$

სადაც, **MR** - ლიმიტირებული მოგებაა, **MC** - ლიმიტირებული ხარჯები.

მოცემული წესი ილუსტრირებულია გრაფიკულად (სქემა1), სადაც **P**-ფასია, **q**-პროდუქციის რაოდენობა, **MC** - ლიმიტირებული მოგება, **AC** - საშუალო ხარჯები, **AR**-საშუალო მოგება, **MR** - ლიმიტირებული მოგება.

იმისათვის, რომ გადავჭრათ პრობლემა პროდუქციის რაოდენობის წარმოების შესახებ, აუცილებელია გავაკეთოთ ლიმიტირებული მოგების(**MR**) შედარება ლიმიტირებულ ხარჯებთან (**MC**). თუ **MR**(ლიმიტირებული მოგება, შემოსავალი ტოლია **P1**ფასის) მეტია **MC**-ზე, მაშინ საჭიროა გაიზარდოს წარმოების მოცულობა. თუ შემოსავლის(მოგების) ზრდა იქნება მეტი, ვიდრე ლიმიტირებული ხარჯები, გაიზრდება მოგება და პირიქით, თუ ლიმიტირებული ხარჯები გადაამეტებს ლიმიტირებულ შემოსავალს (მოგებას, მოცემულ შემთხვევაში ფასებს), მაშინ მოგება შემცირდება. მოგების მაქსიმუმი მიღებული იქნება წარმოების მოცულობით **qC**, რომლითაც მიიღწევა ტოლობა **MR=MC** (ირიბი **MC** და სწორი **Pi=A-MR**-ს გადაკვეთით)

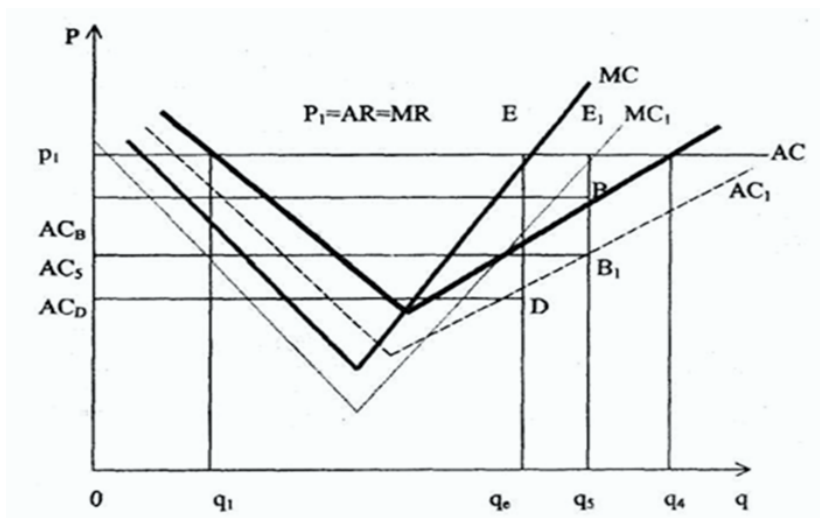

სქემა 1. სოფლის მეურნეობის მოგების (შემოსავლის) მაქსიმიზაცია საბაზრო პირობებში

პროდუქციის წარმოებისას q_1 -ზე რაოდენობრივად ნაკლები და q_4 -ზე მეტი ეკონომიკას დანაკარგები ექნება, რამდენადაც ამ შემთხვევაში შემოსავლის ზღვარი უფრო ნაკლებია AC საშუალო ხარჯებთან (მოცემულ შემთხვევაში p_1). ეკონომიკა მიიღებს მოგებას პროდუქციის წარმოებით q_1 - q_4 ინტერვალებს შორის.

წარმოების ეფექტიანობის კრიტერიუმების გამოყენებისას (ამჟამად ფართოდ გავრცელებული) როგორც მოგების მაქსიმიზაცია ანგარიშით ერთეული რესურსის დანახარჯით (ანუ ხარჯებით) წარმოება უნდა მიიღტვოდეს იქითკენ, რომ აწარმოოს პროდუქცია დიდი მოცულობით, რომელიც ტოლია q_3 -ს, სადაც რენტაბელობა უმაღლესი იქნება. ეს ნათლადაა წარმოდგენილი სქემა 1-ზე, სადაც ვერტიკალურ ღერძზე მოგებისადმი დამოკიდებულება $AC_3P_1OAC_3$ ხარჯებთან შესაძლო შემთხვევებიდან მაქსიმალურს წარმოადგენს. ასეთი კრიტერიუმების შემთხვევაში ეკონომიკისათვის არაა სასურველი წარმოების ზრდა q_3 -ზე მეტად, თუმცა საწარმოსათვის

მართლაც მომგებიანია მოცულობის ზრდა q_3 -ზე მეტად q_5 დონემდე, რამდენადაც რენტაბელურობის დაქვეითების მიუხედავად მოგების ზოგადი მოცულობა გაიზრდება, რაც მიზანს შეესაბამება. საერთო მოგების ზრდა განპირობებულია იმით, რომ პროდუქციის ყოველი მომდევნო ერთეული q_3 -დან q_5 -მდე ინტერვალში ეკონომიკას დამატებით მოგებას მოუტანს, რამდენადაც ამ ინტერვალში MC ნაკლებია p_1 -ზე, დასახელებული კრიტერიუმი წარმოადგენს სიტუაციის მხოლოდ კერძო შემთხვევას. როცა წარმოებამ ვერ მიაღწია წარმოების კრიტიკულ წერტილს, რომლის მიღწევამდე კიდევ ჩნდება წარმოების მოცულობის დამატებითი დადებითი ეფექტი. წარმოების მოცულობის ზრდისას დასახელებული ეფექტურობის კრიტერიუმი ავლენს თავის მიუღებლობას. მოცემულ განსაზღვრებაში წარმოების ეფექტიანობის კრიტერიუმით უფრო ზუსტად აისახება სოფლის მეურნეობის წარმოების მიზანი, სწორედ როგორც მოგების მაქსიმიზაცია ერთეული მიწის ნაკვეთის ანგარიშით.

სქემა 2. წარმოების ხარჯების შემცირების
გავლენა მოგების მოცულობაზე

მინათსარგებლობა მუდმივად მნიშვნელოვანია ეკონომიკაში და სწორედ ამიტომ მოგების მიმართ დამოკიდებულება უფრო და უფრო მნიშვნელოვანი ხდება. თუ განვსაზღვრავთ კრიტერიუმებს, მხოლოდ როგორც მოგების მაქსიმიზაცია (მინასთან დამოკიდებულების გარეშე), მაშინ ეკონომიკის შედარებისას მისი ეფექტიანობა იქნებოდა განუზომელი არსებული სასოფლო-სამეურნეო ტერიტორიის განსხვავების გამო.

ეფექტიანობის კრიტერიუმების მეორე ნაწილის ლოგიკა „მინიმუმი ხარჯები“ შემდეგში მდგომარეობს. წარმოების თითოეული მოცულობის შემთხვევაში საშუალო ხარჯები (ანუ პროდუქციის ერთეულის ღირებულება) შეიძლება ნაკლები იყოს, თუ გამოიყენებენ უფრო იაფ, პროდუქტიულ მანქანა-მოწყობილობებს და ახალ ტექნოლოგიებს, გამოიყენება წარმოების ორგანიზაციის უფრო სრულყოფილი ფორმები. ხარჯების დაწევა წარმოდგენილია (სქემა 2) ირიბი C და AC -ს შერევით Cs , C1 და AC1-სთვის.

წარმოების ხარჯების შემცირება (განხილულის მიხედვით) იწვევს საერთო მოგების და ერთეულის ანგარიშით მინის ტერიტორიის მოცულობის იმავე პროდუქციით ზრდას. სქემა 2-ზე საერთო მოგება ტოლია P1EDACd ოთხკუთედის ფართობისა, რომელიც მეტია, ვიდრე P1EBACb. ამავე შემთხვევაში მომგებიანია წარმოების ზრდა ახალ, დაბალანსებულ დონესთან (გრაფიკულად q5 დონემდე) კრიტერიუმის განსაზღვრების განხილული მიდგომა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ხელმძღვანელებს და სპეციალისტებს აძლევს საშუალებას ნათლად დაინახონ თავისი საქმიანობის პირდაპირი მიზანი და მისი მიღწევის საშუალებები. შესყიდვების ცენტრალიზებული დაგეგმვის არარსებობის პირობებში წარმოიქმნება იმ წარმოების მოცულობის არჩევის აუცილებლობა თვით ეკონომიკის მიერ. დასახელებული პრობლემის მეთოდოლოგიური მიდგომა საწარმოებს ხელს შეუწყობს განსაზღვროს საწარმოს ოპტიმალური მოგება სხვადასხვა სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე.

ლიტერატურა:

1. ბოევი ვ. საბაზრო ურთიერთობის სრულყოფა და ეფექტურობის ამაღლება, „ეკონომიკა და მართვა“. №11, 2004;
2. კოლუაშვილი პ. ზიბზიბაძე გ. სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა, თბ. 2010.
3. მილოსერდოვი ვ. საბაზრო კოოპერაცია და ინტეგრაცია, რეგიონების მაგისტრალური მიმართულების განვითარება, „ეკონომიკა“, № 1, 2014;
4. საქართველოს რესპუბლიკის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგრამა 2020 წლამდე, თბილისი 2017.

REFERENCES:

1. Boev V. R. Improving market relations and increasing efficiency, „Economy and Management“. №11, 2004.
2. Koghuashvili; P. Zibzibadze G. Agriculture Economics, Tb. 2010.
3. Miloserdov V. Market Cooperation and Integration, Development of Major Regional Regions, „Economics“, No. 1, 2014;
4. The Economic and Social Development Program of the Republic of Georgia till 2020, Tbilisi 2017.

THE PROBLEMS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE AGRARIAN SECTOR IN THE REGIONS ECONOMY

Lela Jakhiaia

PhD Student, Batumi Shota Rustaveli State University

RESUME

In this article are considered various types of productions effectiveness in the Agrarian sector, the role of various factors and the criteria of effective utilization of resources considering the special features of this branch in the market conditions. The authors suggest using the methodological approach which will make it possible to improve the economic indices of enterprises.

Key words: Economic effectiveness, profit, the estimate and criteria of effectiveness, the cost .